

5. Жинкин Н. И. Речь как проводник информации / Н.И.Жинкин. – М.: Политиздат, 1982. – 250 с.
6. Николенко Д.Ф. Засвоєння дітьми раннього віку граматичної будови мови / Д.Ф.Николенко // Дошкільна педагогіка і психологія. – К.: Рад. школа. – Вип. 3, 1967. – С. 32.

Савинова Н.В.

**ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ ГРАММАТИЧЕСКОЙ ПРАВИЛЬНОСТИ
РЕЧИ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА**

В статье автор освещает проблему формирования грамматической правильности речи у детей дошкольного возраста, основные этапы становления грамматического строя речи, общие тенденции начальной детской грамматики.

Ключевые слова: грамматическая правильность речи, грамматические категории, субститут, словоформа, морфологическая и синтаксическая системы языка, голофраза, предикативность.

Savinova N.V.

**THEORETICAL ASPEKTS OF GRAMMATIKAL CORRECTNESS
OF PRESCHOOL CHILDREN'S SPEECH**

The article highlights the problem of grammatical correctness of preschool children's speech, the main stages of the grammatical structure of speech, the general trend of primary children's grammar.

Key words: grammatical correctness of speech, grammatical category, substitution, stemming, morphological and syntactic systems of language, holophrase, predication.

УДК 373.1.02:372.8+811.1/2

Сенько І.С.

**ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ В УЧНІВ
СЕРЕДНІХ КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ МОВНОЇ ОСВІТИ**

У статті розглянуто різні точки зору щодо визначення терміна “компетенція”, уточнено поняття “комунікативна компетенція”, “соціокультурна компетенція”.

Ключові слова: компетенція, комунікативна компетенція, соціокультурна компетенція.

Кардинальні перетворення нашого суспільства сприяють утвердженню пріоритету загальнолюдських, гуманістичних цінностей, актуалізації гуманітарних знань (Закон України “Про освіту”, Державна національна програма “Освіта”, Національна доктрина розвитку освіти). На початку третього тисячоліття набуває особливої актуальності поєднання проблем гуманітаризації освіти та розвитку соціокультурних і духовних якостей особистості – суб'єкта виховання. Сьогодні в молоді розширюються можливості для засвоєння загальнолюдських цінностей, відкриваються нові шляхи знайомства з іншими народами і культурами, реалізуються спільні освітні проекти і програми, зростає мобільність учнів, що сприяє розв'язанню завдань реформування національної системи освіти та її поступовій інтеграції в міжнародний освітній простір. За умови трансформації українського суспільства і формування нової парадигми освіти – особистісно орієнтованого навчання основ наук – підвищуються роль української мови як джерела знань про свою країну.

Одним із пріоритетних завдань навчання української мови визнається формування в учнів комунікативної компетенції, важливим складником якої виступає *соціокультурна компетенція*, що передбачає наявність знань про національно-культурні особливості своєї країни, про норми мовленнєвої та немовленнєвої поведінки її носіїв і вміння будувати свою поведінку відповідно до цих особливостей і норм.

Необхідність формування соціокультурної компетенції, поряд з мовною та мовленнєвою компетенціями, є не новою.

У своїх працях думку про те, що мова етносу формує національно-мовну картину світу, обстоювали В. фон Гумбольдт, Е. Сепір, Я. Бодуен де Куртене, О. Потебня, Л. Щерба, М. Комлев, Ж. Соколовська, Г. Колшанський, В. Кононенко, Р. Кісь, І. Голубовська та інші. У їх дослідженнях обґрунтовується взаємозв'язок між мовою і світобаченням культурно-етнічного колективу. Явище називання як акт людського пізнання у психології з різних позицій розглядали К. Юнг, А. Лосєв, А. Залевська та ін. Психологічні особливості навчання мови, закономірності формування, розвитку, діагностування комунікативної компетенції відображені в працях Г. Костюка, І. Синиці, Д. Богоявленського, І. Зимньої, О. Лурії, С. Рубінштейна, С. Леонтьєва.

У публікаціях Н. Бориско, Є. Пассова, В.Сафонові, Г.Томахіна, L.Damen, D.Killick, С.Kramersch розкриваються певні риси соціокультурної компетенції. У працях російських учених Є. Верещагіна, В. Костомарова, М. Кулібіна та ін. висвітлено методи використання у шкільному навчанні національно-культурологічного матеріалу.

У доробках О. Неживого, В. Ужченка, В. Кононенка, Л. Мацько та ін. розкрито проблеми нового підходу до вивчення української мови, що ґрунтується на визначенні взаємодії мови і культури, мови і світобачення та традицій українців. Збагачення мовлення учнів етнокультурознавчою українською лексикою висвітлено в методичних дослідженнях Н. Голуб, Т. Грубої, Т. Коршун, Т. Левченко.

Виховання мовної особистості в соціокультурному аспекті вимагає пошуку нових підходів до вивчення рідної мови. Один із шляхів реалізації нового підходу – включення соціокультурного матеріалу в тканину уроків рідної мови, тобто такого матеріалу, що дозволить формувати українську мовну особистість. Становлення повноцінної мовної особистості неможливе без усвідомлення мови як живого організму, об'єднаного кореневими нитками образів й асоціацій із традиціями матеріальної й духовної культури нашого народу.

Проте, як свідчить проведений нами аналіз наукової літератури, увагою більшості науковців оминається питання формування соціокультурної компетенції в учнів середніх класів на уроках української мови. Вибір дітей саме цього вікового періоду зумовлений тим, що важливим новоутворенням підліткового віку є відчуття дорослості; отже, саме на основному ступені навчання важливого значення набуває соціалізація учнів, вони засвоюють моделі та правила поведінки дорослих, тому необхідно звернути увагу на соціалізацію учнів. Крім того, підлітки характеризуються більшою гнучкістю мислення, і саме на цьому етапі необхідно закладати правильні соціокультурні уявлення, доки в учнів ще не сформувалися стійкі стереотипи. У той же час у них розвивається логічне аналітичне мислення, довільна увага, пам'ять. Учні охоче працюють самостійно, прагнуть до соціально значущої діяльності.

Для пошуку шляхів формування соціокультурної компетенції важливим і необхідним є розкриття сутності понять “компетентність“, “комунікативна компетентність“, “соціокультурна компетентність“.

За тлумачними словниками *компетентність* визначається як властивість за значенням компетентний. Компетентний – це 1) який має достатні знання в якій-небудь галузі; 2) який має певні повноваження; повноправний, повновладний. *Компетенція* – 1) добра обізнаність із чим-небудь; 2) коло повноважень якої-небудь організації, установи або особи. Наведені визначення переконують, що компетентність – більш широке поняття, яке охоплює знання певної галузі, а компетенція – обізнаність у одному напрямку діяльності [6].

М. Кабардов. Є. Арцишевська під компетенцією розуміють “характеристику поведінки, домінуючу форму активності особистості, сформованість відповідних навичок і вмій, ступінь володіння, наприклад, мовою та мовленням” [3].

Компетенція – вузьке поняття, що співвідноситься з конкретними видами діяльності та використовується для позначення умінь, знань які необхідні для ефективного виконання дій [2].

У результаті теоретичного осмислення та аналізу досліджуваного поняття, які належать Т. Симоненко, І. Гудзик, А. Хуторському, Р. Мільруд та ін., ми охарактеризуємо *компетенцію* як синтез знань, умінь та здатностей, що дозволяють учню успішно здійснювати певну діяльність, роль, функцію.

Спираючись на тлумачення М. Пентилюк, що “мовну компетентність становлять знання особистості про саму мову, її граматичну структуру, словниковий склад, історію та закони її розвитку; роль мови в ментальності українського народу, в суспільному житті, розвитку інтелекту; уміння давати оцінку кожному з рівнів мовної системи, розрізняти мовні категорії, здатність усвідомлювати мову як своєрідну знакову систему, що забезпечує мислення людини, формування її думок і почуттів” [5, с. 12], доходимо висновку: мовна компетентність складається з фонетичної, лексичної, семантичної, орфоепічної, орфографічної, фонологічної, граматичної, стилістичної компетенцій.

Сукупність мовних знань особистості забезпечує вироблення мовленнєвих умінь і навичок, необхідних їй протягом усього життя. Результатом мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання, письмо) є формування мовленнєвої компетентності особистості. У “Концепції навчання державної мови в школах України” зазначено, що “метою навчання рідної мови є формування особистості, яка володіє вміннями і навичками вільно, комунікативно виправдано користуватись мовними засобами при сприйнятті (слуханні і читанні), створенні (говорінні і письмі) висловлювань у різних сферах мовлення, тобто забезпеченні її всебічної мовленнєвої компетенції” [1, с 16].

З формуванням комунікативної, мовної та мовленнєвої компетентностей тісно пов’язаний процес вироблення *соціокультурної*, лінгвокраїнознавчої та стратегічної компетентностей. Суть *соціокультурної компетентності* полягає в здатності особистості сприймати, аналізувати, оцінювати прочитані чи почуті українські тексти, висловлювання про Батьківщину, родину, історію рідного краю, народні звичаї і традиції, мистецтво, національні свята, рослинний і тваринний світ України, загальнолюдські цінності тощо й добирати та використовувати ті з них, які необхідні для досягнення певної комунікативної мети.

Т. Колодько, досліджуючи проблему формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов, на основі системного підходу розглядає її як своєрідну цілісну систему взаємопов’язаних компонентів: країнознавчу, лінгвокраїнознавчу, соціолінгвістичну компетенції [4, с. 11]. Представлена у дослідженні Т. Колодько структура соціокультурної компетенції має такий вигляд (рис. 1).

Країнознавча компетенція – це здатність особистості усвідомлювати знання про народ – носія мови, національний характер, суспільно-державний устрій, особливості побуту, традиції, звичаї, здобувати знання в галузі освіти, культури.

Лінгвокраїнознавча компетенція – це здатність учня сприймати, аналізувати, оцінювати й використовувати одержані відомості про країни світу через ознайомлення з їхніми мовами, з’ясування належності мов до певної мовної групи, сім’ї; здатність сприймати мову в її культуруноснай функції, з національно-культурними особливостями, а також включає знання мовних одиниць, у тому числі з національно-культурним компонентом семантики, і вміння використовувати їх відповідно до соціально-мовленнєвих ситуацій.

Усі компоненти комунікативної компетенції взаємопов’язані між собою, проте між мовною і мовленнєвою найтісніші взаємовідношення. Існує зв’язок між формуванням мовної і мовленнєвої компетенцій, який зумовлений тим, що мовленнєві вміння й навички ґрунтуються на знаннях мовної системи, володінні нормами літературної мови.

Таким чином, *соціокультурна* компетенція припускає усвідомлення того, що мова не тільки засіб пізнання й засіб спілкування, але й форма соціальної пам’яті, “культурний код нації”, розвинене вміння зіставляти факти мови й факти дійсності; уміння бачити культурне тло, що стоїть за кожною мовною одиницею; знання культури, історії, традицій, звичаїв свого народу; уміння виявити регіонально значимі лексеми й розуміти їх роль у тексті.

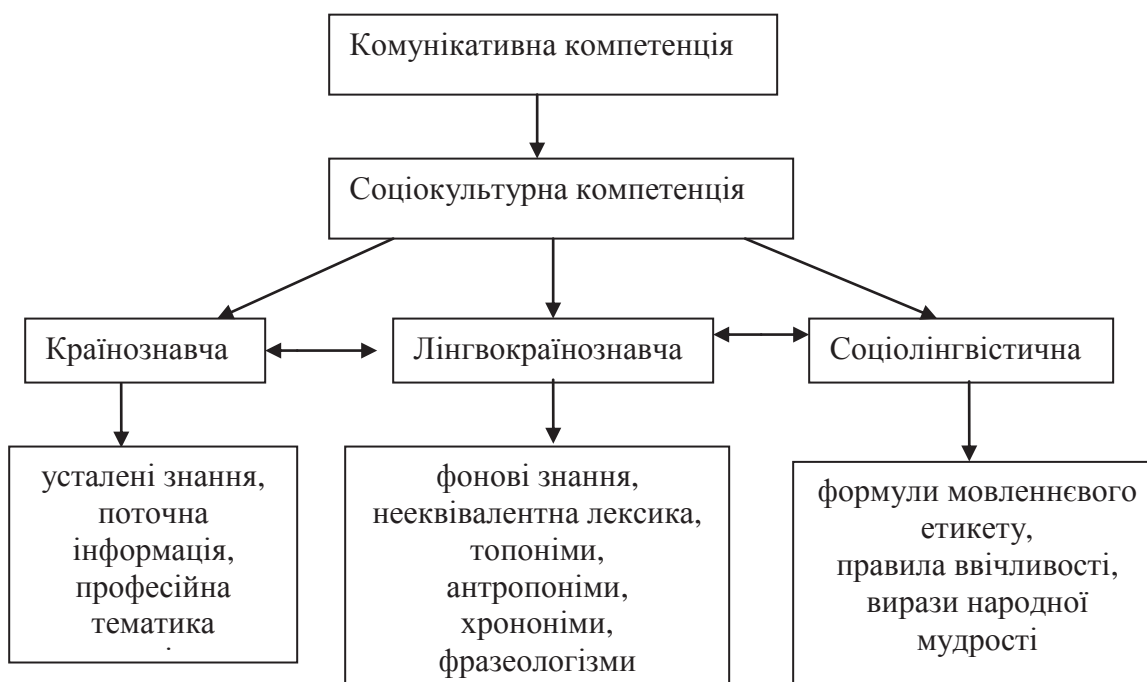

Рис. 1. Структура соціокультурної компетенції.

У процесі навчання української мови проблема взаємозв'язку мови і культури постає особливо актуальною та біполярною: мова пізнається через культуру, і завдяки мові відбувається перехід у світ культури. Звідси загально визнаний висновок про необхідність формування соціокультурної компетенції на уроках української мови.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці методики формування соціокультурної компетентності в учнів середніх класів на уроках української мови.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Біляєв О. Концепція навчання державної мови в школах України / О.Біляєв, Л.Скуратівський, Л.Симоненкова // Дивослово. – 1996. – №1. – С. 16–21.
2. Гудзик И.Ф. Способствовать эффективному решению жизненных проблем // Русская словесность в школах Украины. – 2007. – №4. – С. 12–15.
3. Кабардов М.К. Типы языковых и коммуникативных способностей и компетенции // Вопросы психологи. – 1996. – №1. – С. 34–39.
4. Колодько Т.М. Формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04. "Теорія і методика професійної освіти" / Т.М.Колодько. – Київ, 2005. – 24 с.
5. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / [М.І. Пентиліук, С.О. Караман, О.В. Караман та ін.] / За ред. М.І. Пентиліук. – К.: Ленвіт, 2004. – 400 с.
6. Словник-довідник з української лінгводидактики: Навчальний посібник / [кол. авторів за ред. М.Пентиліук]. – К.: Ленвіт, 2003. – 149 с.

Сенько И.С.

ФОРМИРОВАНИЕ СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ В УЧЕНИКОВ СРЕДНИХ КЛАССОВ В ПРОЦЕССЕ ЯЗЫКОВОГО ОБРАЗОВАНИЯ

В статье рассмотрены разные точки зрения относительно определения термина "компетенция", уточнено понятие "коммуникативная компетенция", "социокультурная компетенция".

Ключевые слова: компетенция, коммуникативная компетенция, социокультурная компетенция.

*STUDENTS OF AV CLASSES HAVE FORMING OF SOCIALCITURAL JURISDICTION IN THE
PROCESS OF LINGUISTIC EDUCATION*

In the article the different points of view are considered in relation to determination of term “jurisdiction”, a concept is specified “communicative jurisdiction”, “socialcultural jurisdiction”.

Key words: jurisdiction, communicative jurisdiction, socialcultural jurisdiction.

УДК 373.1.013:81:372.8

Хоменко О.В.

***ДИДАКТИЧНІ ОСНОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ НАСТУПНОСТІ
ПРИ ФОРМУВАННІ СЛОВОТВОРЧИХ УМІНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ
І ОСНОВНОЇ ШКІЛ***

У статті виділено й проаналізовано дидактичні основи реалізації принципу наступності при формуванні словотворчих умінь учнів початкової і основної шкіл.

Ключові слова: дидактичні основи, принцип наступності, словотворчі уміння.

Положення дидактики складають одну з теоретичних основ, яка необхідна для обґрунтування методики формування словотворчих умінь учнів початкової і основної шкіл з опорою на зв'язки наступності.

Питанням взаємозв'язку, узгодженості змісту, методів і форм організації вивчення морфеміки і словотвору на суміжних етапах шкільної освіти присвячено численні дослідження, серед яких провідне місце займають роботи Л.В. Вознюк, Р.Т. Гребенкіної, В.М. Лук'янчикової, С.І. Львової, М.С. Малеевої, О.І. Малиновської, Е.І. Полякової, Л.Ф. Талалаєвої, Л.В. Чемоніної та ін.

Аналіз робіт вказаних авторів свідчить про те, що дидактичну базу реалізації принципу наступності при формуванні словотворчих умінь складають: а) опора на загальнодидактичні, загальнометодичні і частково методичні принципи навчання; б) ретельний відбір методів навчання на кожному етапі; в) градуальна система вправ.

Стисло охарактеризуємо кожне з цих положень.

Для теорії формування словотворчих умінь з урахуванням зв'язків наступності особливо важливі і значущі ті принципи, які забезпечують поступально-висхідне просування учнів в освоєнні морфеміки і російського словотвору на різних рівнях шкільного навчання. Під цією точкою зору розглянемо загальнодидактичні (принцип розвиваючого навчання, принцип доступності, принцип систематичності і послідовності, принцип науковості), загальнометодичні (принцип градуальності, принцип міжрівневих зв'язків, принцип взаємодії української і російської мов у навчанні) і частково методичні (функціонально-семантичний принцип, синхронний принцип) принципи навчання.

Відповідно до *принципу розвиваючого навчання* при формуванні словотворчих умінь важливо враховувати два рівні розумового розвитку учнів: зону актуального розвитку і зону найближчого розвитку. Перший дозволяє визначити рівень сформованості словотворчих умінь, отриманих на попередніх етапах засвоєння програмового матеріалу; другий – дає уявлення про потенційні можливості розвитку учнів і їх готовності до нового етапу вивчення морфеміки і словотвору в основній школі. Вважаємо, що саме в зоні найближчого розвитку особи з урахуванням показників зони актуального розвитку здійснюється наступне перетворення (розширення і поглиблення) словотворчих знань, умінь і навичок, які є змістом навчальної діяльності на попередньому етапі.

Особливу роль в актах перетворення зон найближчого розвитку в зони актуального розвитку відіграє інший загальнодидактичний принцип – *принцип доступності*, заснований на наступній закономірності: доступним для учнів є лише те, що “відповідає об'єму